

"Belki ilm-i mantıkta tasavvura mukabil ve marifet-i tasavvuriyeden çok kıymettar ve bürhanın neticesi olan ve ilim denilen tasdiktir. Ve tevhid-i hakikî öyle bir hüküm ve tasdik ve iz'an ve kabuldür ki..." Devamıyla açıklar mısınız?

Tahayyül: Hayal etmek, bir şeyi önce zihinde canlandırmak demektir. İnsan zihnini bir düşünce fabrikasına benzetecek olursak, düşüncenin ilk işlem ve ham durumu bu hayal kısmıdır. Yani insan önce hayal ederek düşünmeye başlar.

Tasavvur: *Bir şeyi zihinde şekillendirmek, tasarlamak* manalarına geliyor. Yani hayal edilen tabloların biraz daha işlenmiş ve şekillenmiş aşaması oluyor. Kalpten gelen soyut manalar hayal ve tasavvur aşamasında betimlenip şekilleniyor. Böylece ilk somut merhalesi başlamış oluyor.

Taakkul: *Düşüncelerin hayal ve tasvir aşamasından çıkıp, akıl odasında değerlendirildiği aşamadır.* Yani akıl bu hayal ve tasvirleri eline alıp inceliyor, tahkik etmeye başlıyor. Daha da somut bir veri haline dönüşüyor.

Tasdik: *Bir fikrin ya da düşüncenin hayal, tasvir ve akıl edilme aşamasından geçip, onaylandığı ve doğru telakki edildiği aşamadır.* Bu aşamada akıldan ziyade kalp hükmeder. Yani onaylamak veya onaylamamak işlemi kalbin bir hassasıdır. Tasdik hükümdür, kişi bundan mesuldür. Ancak hayal, tasvir ve taakkul aşamaları hüküm olmadığı için kişi mesul olmuyor.

Tasdikin bu makamı aynı ilim ve delildir. Zira bu aşama diğer üç aşamanın bir neticesi bir meyvesidir. Büyük bir binanın içinde oturan bir adamın, binadan küçük olması hükmü kati delil ve ispat ile aynı değerdedir. İnsan binaya ve içindeki adama bakar bakmaz, binanın adamdan büyük olduğunu tasdik etmesi çok süratli ve defi olur. Burada tasavvur ve taakkula ihtiyaç kalmaz. Zira bu tasdik bütün tasavvur ve taakkulların üzerinde bir makama sahiptir. Hikmet nasıl Hakim ismini tasdik ettiriyor ise, bir sanatın üstündeki harika nakışlar da Allah'ı isimleri ile tasavvurun üzerinde bir yakın ile ispat edip tasdik ettiriyor.

İz'an: *Basiret, anlayış ve teslim olup itaat etmek* manalarına geliyor. Bir şeyin hakkaniyetine ve doğruluğuna kalp ve akıl ile beraber karar vermek demektir. Bazen kalp bilir, akıl bilemez; bazen de akıl bilir, kalp karar veremez. İz'anda ise hem akıl hem de kalp şuur ve idrak içindedir.

İnsan kainattaki her bir şeyin üstünde parlayan tevhit alametleri ile Allah'ı tasavvurun üstünde bir katiyetle tasdik eder. Tasdik etmenin şu makamı en kati

deliller mesabesinde. Kuru bir akletme ve resmetme işlemi değildir. Bu noktadan her şey onu hatırlatıyor ve onun huzurunu kalbe temin ediyor.